

Павло Кліщинський

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКА УЧИТЕЛЬСЬКА СЕМІНАРІЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ ЕВАКУАЦІЇ (1915-1916 РР.)

Кліщинський Павло. Кам'янець-Подільська учительська семінарія в роки Першої світової війни: функціонування в умовах евакуації (1915-1916 рр.). Стаття присвячена особливостям функціонування Кам'янець-Подільської учительської семінарії в період її тимчасової евакуації у зв'язку із подіями Першої світової війни до Сибірська (1915-1916 рр.). Зазначено, що не зважаючи на зростання наукового інтересу вітчизняних і закордонних істориків до вузьких проблем Першої світової війни, обрана для дослідження тема не отримала належного висвітлення в історичній науці. Аналізуючи питання функціонування закладів освіти регіону в умовах війни, автор звертає увагу на значні проблеми в організації навчального процесу у зв'язку із близькістю до лінії фронту, існуючою загрозою окупації і повним або частковим зайняттям багатьох навчальних і підсобних приміщень військовими та медичними закладами. Хоча Кам'янець-Подільська учительська семінарія власного приміщення не мала, рішенням військового і цивільного керівництва (із зазначенням відповідних наказів і розпоряджень) її колектив, вихованці і майно було вивезено в глибоку Росію, до Сибірська. Акцентується увага на специфіці учительської семінарії, як певного типу педагогічного навчального закладу, в контексті формування контингенту вихованців та особливостей організації навчального процесу. На основі аналізу джерел та історіографії визначається вплив подій Першої світової війни на матеріально-технічне забезпечення, кадровий потенціал, учнівський контингент і організацію навчального процесу в умовах евакуації. Зокрема, відзначається, що і в місці тимчасового перебування семінарії не було відведено окремого приміщення; в ході мобілізації певна кількість викладачів і студентів закладу в якості добровольців поповнили лави збройних сил тощо. Проаналізовано кількісний і фаховий склад педагогічного колективу навчального закладу, який працював в умовах евакуації. Визначено учнівський контингент семінарії та специфіку його формування у воєнний період. Автором було класифіковано усіх учнів за роками навчання, віросповіданням і соціальним походженням. Зважаючи на складність досліджуваного періоду в історії семінарії, відзначено організаційно-фінансові труднощі, які доводилося вирішувати колективу в місці тимчасового перебування (нестача коштів, дорожнеча і перенаселеність міста, часті хвороби учнів через зміну клімату, проблеми з придбанням навчальної літератури, певні прогалини у організації навчального процесу).

Ключові слова: Кам'янець-Подільська учительська семінарія, війна, навчальний процес, мобілізація, учнівський контингент, евакуація

Кліщинский Павел. Каменец-Подольская учительская семинария в годы Первой мировой войны: функционирование в условиях эвакуации (1915-1916 гг.). Статья посвящена раскрытию особенностей функционирования Каменец-Подольской учительской семинарии в период временной эвакуации в связи с событиями Первой мировой войны в Сибирь (1915-1916 гг.). Отмечено, что несмотря на рост научного интереса отечественных и зарубежных историков к узким проблемам Первой мировой войны, предложенная для исследования тема не получила должного освещения в исторической науке. Анализируя вопросы функционирования учебных заведений

региона в условиях войны, автор обращает внимание на значительные проблемы с организацией учебного процесса в связи с близостью линии фронта, существующей угрозой оккупации и полным или частичным занятием многих учебных и подсобных помещений военными и медицинскими учреждениями. Хотя Каменец-Подольская учительская семинария собственного помещения не имела, решением военного и гражданского руководства (указаны соответствующие приказы и распоряжения) ее коллектив, воспитанники и имущество было вывезено в глубь России, в Симбирск. Акцентируется внимание на специфике учительской семинарии, как определенного типа педагогического учебного заведения, в плане формирования контингента воспитанников и особенностей организации учебного процесса. На основе анализа источников и историографии определяется влияние событий Первой мировой войны на материально-техническое обеспечение, кадровый потенциал, ученический контингент и организацию учебного процесса в условиях эвакуации. В частности отмечается, что и в месте временного пребывания семинарии не было отведено отдельного помещения; в ходе мобилизации определенное количество преподавателей и студентов заведения в качестве добровольцев пополнили ряды вооруженных сил и т.д. Проанализированы количественный и профессиональный состав педагогического коллектива семинарии, действующий в условиях эвакуации. Определены ученический контингент семинарии и специфику его формирования в военный период. Автором было классифицировано всех учащихся по годам обучения, вероисповеданию и социального происхождения. Учитывая сложность исследуемого периода в истории семинарии, отмечено организационно-финансовые трудности, которые приходилось преодолевать коллективу учреждения в месте временного пребывания (нехватка средств, дороговизна и перенаселенность города, частые болезни учеников в условиях изменения климата, проблемы с приобретением учебной литературы, определенные пробелы в организации учебного процесса).

Ключевые слова: Каменец-Подольская учительская семинария, война, учебный процесс, мобилизация, ученический контингент, эвакуация

Питання розвитку освіти завжди привертало увагу науковців. Значний інтерес викликає організація освітнього процесу в Подільській губернії на початку ХХ ст., де, незважаючи на позитивні тенденції, ситуація в галузі залишалася вкрай складною. Однією з малодосліджених в сучасній історіографії проблем є функціонування учительських семінарій в роки Першої світової війни, а саме – вплив війни, стан матеріально-технічного забезпечення, кадровий потенціал, вимушена евакуація закладів тощо. Окремі аспекти досліджуваної проблеми знайшли відображення в роботах І. Сесака, Е. Мельника, О. Юрченка¹ та ін. Мета пропонованої статті – здійснити аналіз діяльності Кам'янець-Подільської учительської семінарії під час її евакуації в період Першої світової війни.

Потреба в підготовлених вчителів, особливо у зв'язку з запровадженням загальної початкової освіти, змусила владу збільшити кількість семінарій, які у системі педагогічних навчальних закладів дореволюційної Росії були найбільш поширеними. Так, якщо у 1890–1900 рр. Міністерством народної освіти в Росії було відкрито всього 4 учительських семінарії, за 1900–1910 рр. – 23, то у 1911–1917 рр. – 107, трохи менше, ніж за всю попередню їх історію². Вони утримувалися на кошти казначейства і субсидії від земств.

На Поділлі першу учительську семінарію відкрито 1907 р. у с. Потоки Вінницького повіту. У жовтні 1909 р. її перевели до Вінниці. Тимчасово семінарія разом з училищем розміщувалась у передмісті «Стара Вінниця» в орендованих приміщеннях, через рік отримала три одноповерхових будинки з досить великою садибою, яка простягалась від вулиць Костянтина Острозького до Апраксінської. Найбільший будинок (200 кв. метрів) займала семінарія, а в інших були розташовані зразкове училище і квартири викладачів³.

Другою на Поділлі учительською семінарією, відкритою губернським земством 1 липня 1913 р., була Кам'янець-Подільська⁴. Необхідність її появи була пов'язана з тим, що в Подільській губернії відбувався інтенсивний процес запровадження загального початкового навчання, який передбачав близько 4 тис. комплектів нових початкових шкіл. Щоб забезпечити їх учителями, потрібно було щорічно готувати 600 нових педагогів. Водночас наявні середні навчальні заклади та педагогічні курси забезпечити початкові школи такою кількістю вчителів уже не могли. Для розв'язання цієї проблеми необхідно було відкрити на Поділлі не менш як 15 учительських семінарій. У зв'язку з цим Подільським губернським земством подано клопотання про відкриття у 1912-1914 рр. спочатку ще п'яти семінарій – у Балті, Барі, Брацлаві, Могилів-Подільському і Проскуріві, а потім і в інших містах⁵. Проте до початку Першої світової війни відкрито було лише три – у Вінниці, Кам'янці-Подільському та Ольгополі.

В учительських семінаріях, як і в учительських інститутах України, основний контингент учнів складали діти селян. Семінарії особливою популярністю користувалися у селян тому, що, по-перше, при вступі необхідно було скласти іспит лише в обсязі програми двокласного початкового училища; по-друге, давали можливість безкоштовно отримати педагогічну освіту, по-третє, сільські вчителі звільнялися від всіх особистих повинностей⁶.

Напередодні війни у 1914 р. на утримання Кам'янець-Подільської учительської семінарії було виділено із державної скарбниці 15400 крб., від Подільського губернського земства – 2000 крб., міського самоуправління – 1000 крб., всього – 18400 крб. У перший рік її існування до неї було зараховано 39 учнів. На початку 1915 р. в семінарії вже навчалося 55 вихованців. Директором закладу було призначено Георгія Олександровича Соколова, вихованця Київської духовної академії⁷.

Становище навчального закладу змінилося навесні-влітку 1915 р. у зв'язку із ситуацією на фронті. Горлицький прорив австро-німецьких військ у травні 1915 р. на Південно-Західному фронті став причиною уточнення та початку реалізації планів евакуації прифронтових Київської, Подільської і Волинської губерній України. Згідно планів евакуації, розроблених ще до початку війни і уточнених наказами і розпорядженнями у червні 1915 р., першочерговому вивезенню підлягало населення і цінне майно стоверстної при-

фронтової смуги: Луцький, Дубнівський і Кременецький повіти Волинської губернії та Старокостянтинівський, Проскурівський і Кам'янець-Подільський повіти Подільської губернії⁸. Значна кількість навчальних закладів регіону з їх контингентом та майном потрапляли під дію цих документів. Тому 1914-1915 навчальний рік (н.р.) у Кам'янець-Подільській учительській семінарії, у зв'язку із подіями війни, завершився достроково – 9 квітня⁹.

У цьому контексті примусове і добровільне вивезення з прифронтових районів освітніх установ різного рівня мало свою специфіку. Вже з початком війни значна кількість навчальних закладів краю повністю чи частково були зайняті військовими. Зважаючи на це, міністр народної освіти запропонував попечителям учбових округів, у місцевостях, де приміщення навчальних закладів зайняті на невизначений термін для потреб військового відомства, вжити заходів для організації занять в орендованих приміщеннях, принаймні, для учнів старших класів. На його думку, в навчальних закладах не зайнятих військовими, навчальний процес, у разі необхідності, можливо здійснювати в дві зміни¹⁰. Протягом літа-осені 1915 р. процес евакуації навчальних закладів і гарантування безпеки їх персоналу та учнів відбувався згідно «Правил вивезення у зв'язку із військовими обставинами державного майна, установ і службовців відомства Міністерства народної освіти»¹¹ (остаточно затверджені міністром народної освіти П. Ігнат'євим 31 березня 1916 р.)¹². Останні розроблялися у відповідності до «Тимчасового положення про вивезення за рахунок казни у зв'язку із військовими обставинами державного майна, урядових установ, службовців та їх сімей» від 20 серпня 1914 р. і подальших до нього доповнень 16 грудня 1914 р., 19 жовтня 1915 р., 30 жовтня 1915 р. і 27 січня 1916 р.¹³

З боку держави для цього створювалися відповідні умови: з 1 вересня 1915 р. працівники і учні (студенти) навчальних закладів прифронтових регіонів, змушені покинути місця постійного проживання розпорядженням військової чи цивільної влади, а також ті, хто залишив їх добровільно (в тому числі і переселенці з Галичини) користувалися пільговим тарифом №117 на залізничні перевезення. Це давало право їм пересуватися вагонами III і IV класу в місця евакуації за цінами, встановленими для перевезення військових. А перевезення їхніх речей здійснювалось за тарифами, встановленими для військових вантажів. І, що головне, дане транспортування могло здійснюватися в кредит, а оплачували їх урядові відомства, які видавали посвідчення переселенців¹⁴.

Практичний аспект реалізації процесу евакуації покладався на керівників і працівників закладів освіти. 14 вересня 1915 р. у більшості газет краю було опубліковане розпорядження головного начальника постачання армій Південно-Західного фронту, в якому питання про евакуацію навчальних закладів регіону передавалось у повноваження попечителя Київського учбового округу¹⁵. При цьому, на той момент було евакуйовано більшість із заплано-

ваних навчальних закладів прифронтових районів Київської, Подільської і Волинської губерній¹⁶. Загалом, у звіті попечителя Київського учбового округу (в якому згадувалась і Кам'янець-Подільська учительська семінарія) зазначалось, що всі навчальні заклади заплановані на евакуацію, були вивезені до 26 вересня 1915 р.¹⁷

В силу свого географічного розташування лише Кам'янець-Подільська учительська семінарія, з трьох діючих на території Поділля, 29 серпня 1915 р. була евакуйована до м. Симбірська¹⁸. Новий навчальний рік було розпочато з 15 жовтня того ж року, коли вирішилось питання з приміщеннями і відбулись вступні іспити¹⁹. У зв'язку із виробничою необхідністю і специфікою дидактики і методики викладання, з 20 жовтня при семінарії було організовано зразкове училище (лише молодше відділення), яку відвідували семінаристи. До училища було зараховано дітей, які не змогли потрапити у початкові училища Симбірська²⁰.

На новому місці перебування керівництву навчального закладу і місцевій владі довелось вирішувати низку нагальних організаційних і фінансових питань. Розмістилась семінарія в приміщенні I-го вищого початкового училища; заняття з гімнастики відбувалися в I-й чоловічій гімназії, де був великий гімнастичний зал з усім необхідним інвентарем²¹. Значна частина учнів були розквартировані в гуртожитках, запропонованих їм, як біженцям. 14 осіб взяла під свою опіку місцева релігійна громада, забезпечивши проживанням і харчуванням; 10 вихованців оселилися в притулку Тетянинського комітету з оплатою 10 руб. на місяць; 10 – перебували і харчувалися в міському домі за плату 12 руб. на місяць., решта вихованців – на приватних квартирах. Останні також отримували допомогу від Тетянинського комітету і благодійного товариства Симбірська у вигляді коштів на харчування і одяг²².

Викладацький склад семінарії в евакуації складався з 14 осіб. Здебільшого це були викладачі, які працювали ще в Кам'янці-Подільському, але мали місце і певні кадрові зміни. Як і раніше, директором залишався Г. Соколов, зановчитель – священник В. Березовський, вчитель російської мови – В. Козир, природознавства і фізики – М. Козицький, математики – М. Дуве, графічного мистецтва – О. Яценко, співів – Д. Білобержицький, гімнастики – Г. Вондра і новопризначеним викладачем історії і географії став С. Афанасьєв. Наставник з ручної праці Г. Кармаков і лікар Ю. Манасевич рахувалися в штаті, але до Симбірська не поїхали. Перший був відряджений у Київ, де працював у майстерні з виготовлення боеприпасів, інший – мобілізований у санітарну службу діючої армії (в період його відсутності медичну допомогу за окрему плату надавав тимчасовий лікар). Крім того до штату закладу входили вчитель зразкового училища (за сумісництвом діловод семінарії) О. Любинський та почесний попечитель закладу, губернський предводитель дворянства, член Державної Ради І. Ракович²³.

Окрім свої прямих професійних обов'язків представники викладацького складу семінарії виконували і інші завдання. Зокрема, чергування, обов'язки класних наставників, відвідування квартир вихованців і богослужінь. Законоучитель, як людина релігійна, наглядав за гуртожитками, один з яких був облаштований при монастирі, а інший – при будинку архієпископа Симбірська²⁴.

Упродовж 1915-1916 н.р. в семінарії відбулося 35 засідань педагогічної ради, на яких, з-поміж іншого, розглядались питання організації діяльності семінарії після повернення на Поділля. Зокрема, про відведення Кам'янець-Подільською міською думою ділянки для будівництва приміщення семінарії (до евакуації семінарія розміщувалась в приватному орендованому приміщенні); обговорення проблеми видачі земських стипендій; розробка правил поведінки вихованців, що проживали на приватних квартирах; про організацію просвітницьких читань і літньої роботи вихованців тощо²⁵.

Таким чином, за винятком двох осіб, викладацький склад семінарії після евакуації до Симбірська був укомплектований належним чином. Робота колективу була злагодженою і позначалася як виконанням прямих обов'язків (навчальний процес, робота педагогічної ради), так і окремими напрямками позакласної роботи.

Не зважаючи на далекий переїзд, кількість вихованців семінарії не зменшилася, а навпаки зросла. У 1915-1916 н.р. їх нараховувалось 75: 20 – у першому класі, 23 – у другому і 32 – у третьому. Такі зміни відбулись завдяки тому, що в новому навчальному році вже в Симбірську до першого класу було зареєстровано 19 осіб: 8 приїхало з Кам'янця-Подільського (хоча до евакуації заяв надійшло значно більше), 8 – з числа місцевих жителів (на прохання Симбірської училищної ради) і 3 біженців. Один з вихованців був залишений на першому курсі для повторного навчання, не склавши перевірних іспитів, а один з «третьокласників» пішов добровольцем до діючої армії, зберігши за собою статус учня семінарії²⁶. За конфесійною приналежністю всі вихованці були православними, за станом – 2 спадкових дворян, 2 – почесних громадян, 7 – діти міщан, 1 – козацького стану, 58 – селян і 5 – представники інших станів²⁷. Для всіх категорій вихованців плата за навчання в семінарії була відсутня, хоча, за підрахунками, витрати на навчання одного учня протягом навчального року склали 415 руб. 94 коп.²⁸

Розглядаючи питання фінансування семінарії і розподілення коштів за статтями витрат, зазначимо, що в евакуаційний період, у порівнянні з попередніми двома роками існування, вони зросли. За даними звітності, у 1915-1916 н.р. на потреби закладу було витрачено 31855 руб. 52 коп., з яких 26310 руб 52 коп. з державного казначейства, 5295 руб. – із земських зборів, 250 руб. – із спеціальних засобів²⁹. При цьому у звіті директора семінарії за 1916 р. зазначалось, що на момент заснування закладу Кам'янець-Подільська міська упра-

ва брала на себе зобов'язання протягом трьох років видавати по 3000 руб. на оплату квартир вихованців. З цієї суми за ті роки було перераховано лише 1000 руб. З цього приводу Г. Соколов звертався до попечителя Київського учбового округу і Подільську контрольну палату. Проте військовий стан в Кам'янці-Подільському і евакуація семінарії призупинили цю справу³⁰.

Попри, здавалося б, загалом позитивні сторони функціонування семінарії в умовах евакуації, мали місце і певні труднощі, перш за все, у фінансовому та організаційному аспектах. Так, з початком евакуації прифронтової зони Симбірськ, як і багато інших міст Російської імперії, був переповнений військками і біженцями, що призвело різкого здорожчання життя. «Вижити» вихованцям в таких умовах, отримуючи 15 руб. стипендії (10-12 витрачалось на оплату проживання, високі ціни на продукти харчування та речі першої необхідності) без громадської допомоги було вкрай складно. Не вистачало коштів і на організацію навчального процесу. У 1915 р. семінарія придбала книг лише на 91 руб. 65 коп. у фундаментальну і на 30 руб. 86 коп. в учнівську бібліотеки. Але й ці замовлення, у зв'язку із обставинами військового часу (перевантаженість залізниць транспортуванням військ, значне скорочення комерційних операцій), почали виконуватися лише на початку 1916 р.³¹

Значних відхилень у виконанні графіка навчального процесу не було, але в силу обставин заняття проводились після обіду, у другій половині дня, з 15.00 год. Відсутні були також уроки з ручної праці, оскільки керівництво семінарії не знайшло у Симбірську необхідної для цього майстерні³², не було метеорологічної станції, не організовувалась дозвільна і екскурсійна робота³³. Та й перше півріччя, враховуючи початок навчання з 15 жовтня, тривало менше двох місяців. Не найкращим було і відвідування занять, головною причиною чого стали хвороби у вихованців спричинені, здебільшого, нестачею одягу і суворим кліматом Симбірська (порівняно з Поділлям), що часто ставало причиною захворювання дихальних шляхів і обморожень³⁴.

Таким чином, влітку 1915 р. у зв'язку із подіями Першої світової війни, новостворена Кам'янець-Подільська учительська семінарія була евакуйована подалі від лінії фронту, до Симбірська. Більшість вчителів і вихованців закладу продовжили навчальний процес на новому місці в цілком прийнятних (зважаючи на події війни) умовах. Основними проблемами функціонування семінарії, які доводилося вирішувати керівникам закладу і міста були: виділення приміщення, організація навчального процесу у другій половині дня, забезпечення учнів житлом і харчуванням.

Примітки:

¹ Сесак І. Учительські семінарії Поділля на початку ХХ століття (1907-1914 рр.) // Культура Поділля: Історія і сучасність. Матеріали другої науково-практичної конференції присвяченої 500-річчю м. Хмельницького 27-28 серпня 1933 року. Хмельницький, 1993. С. 283-285; Його ж. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Кам'янець-Подільський :

Абетка, 1999. Ч.ІІ. Середні навчальні заклади Поділля у другій половині XIX – на початку XX ст.

² Рашина І. Підготовка педагогічних кадрів та особливості функціонування початкових шкіл на Поділлі в добу Української революції 1917-1921 рр. // Актуальні питання гуманітарних наук. 2019. Вип 23. Т. 3. С. 125.

³ Юрченко О. Розвиток освіти на Поділлі на початку XX ст. // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Історія, економіка, філософія. 2015. Вип.20. С. 91.

⁴ ЦДІАК України, ф. 707, оп. 229, спр. 325, арк. 142.

⁵ Сесак І.В. Освіта на Поділлі. У 2-х частинах. Кам'янець-Подільський: Абетка, 1999. Ч.ІІ. Середні навчальні заклади Поділля у другій половині XIX – на початку XX ст. С. 184.

⁶ Юрченко О. Назв. праця. С. 92.

⁷ Мельник Е.М. Кам'янець-Подільська учительська семінарія (1913-1920 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі. 2012. Т.19. С. 89.

⁸ Держархів Хмельницької області, ф. 227, оп. 1, спр. 8601, арк. 16.

⁹ ЦДІАК України, ф. 707, оп. 229, спр. 325, арк. 153.

¹⁰ Предложение министра народного просвещения // Киевлянин. 1914. 21 августа. С. 4.

¹¹ Див.: Кліщинський П.В. Евакуація навчальних закладів Правобережної України влітку-восени 1915 р.: планування і проблеми реалізації // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2016. Вип. 9. С. 266-277.

¹² ЦДІАК України, ф. 707, оп. 262, спр. 1а, арк. 274-275 зв.

¹³ Там само, ф. 278, оп. 1, спр. 220, арк. 24

¹⁴ Там само, ф. 707, оп. 262, спр. 1а Арк. 90.

¹⁵ Там само, арк. 13.

¹⁶ Там само, ф. 707, оп. 262, спр. 1б, арк. 1.

¹⁷ Там само, спр. 1а, арк. 210.

¹⁸ Там само, арк. 152; ЦДІАУ в м. Києві, ф. 707, оп. 229, спр. 325, арк. 142.

¹⁹ Там само, оп. 229, спр. 325, арк. 142.

²⁰ Там само, арк. 142.

²¹ Там само, арк. 143.

²² Там само, арк. 143.

²³ Там само, арк. 146.

²⁴ Там само, арк. 147.

²⁵ Там само, арк. 148.

²⁶ Там само, арк. 151-152.

²⁷ Там само, арк. 151.

²⁸ Там само, арк. 161.

²⁹ Там само, арк. 160.

³⁰ Держархів Вінницької області, ф. д. 286, оп. 2, спр. 70, арк. 73-78 зв.

³¹ ЦДІАК України, ф. 707, оп. 229, спр. 325, арк. 144.

³² Там само, арк. 150.

³³ Там само, арк. 144.

³⁴ Там само, арк. 153.

Klishchinsky Pavel. Kamenets-Podilsky teacher's seminary during the First World War: functioning in the conditions of evacuation (1915-1916). The article is devoted to the peculiarities of the functioning of Kamyanets-Podilskiy Teachers' Seminary during its temporary evacuation in connection with the events of the First World War to Simbirsk (1915-1916). It was noted that despite the growing scientific interest of domestic and foreign historians in the narrow

problems of World War I, the topic chosen for the study did not receive adequate coverage in historical science.

Analyzing the issues of functioning of regional educational institutions in the conditions of war, the author draws attention to the significant problems with the organization of the initial process due to the proximity of the front line, the existing threat of occupation and the full or partial occupation of many educational and auxiliary facilities by military and medical institutions. Although Kamyanets-Podilskyi Teachers' Seminary did not have its own premises, the decision of its military and civilian leadership (indicating the relevant orders and orders) brought its staff, pupils and property into the interior of Russia to Simbirsk.

Emphasis is placed on the specifics of the teacher's seminary, as a certain type of pedagogical educational institution, in the context of the formation of the contingent of pupils and the peculiarities of the organization of the educational process. The analysis of sources and historiography determines the impact of the events of the First World War on the logistics, human resources, student contingent and organization of the initial process in the evacuation. In particular, it is noted that no separate premises were erected at the seminary's temporary residence; in the course of mobilization a certain number of teachers and students of the institution as volunteers filled up the ranks of the armed forces, etc.

The quantitative and professional composition of the educational staff of the educational institution that worked in the evacuation conditions was analyzed. The student contingent of the seminary and the specifics of its formation during the war period were determined. The author classified all students by years of study, religion and social background.

Due to the complexity of the period under study in the history of the seminary, there were organizational and financial difficulties that had to be solved by the staff of the institution in the place of temporary stay (lack of funds, high cost and overcrowding of the city, frequent illnesses of students due to climate change, problems with the acquisition of educational literature, educational process).

Keywords: Kamyanets-Podilskyi teacher's seminary, war, educational process, mobilization, student contingent, evacuation.

Отримано: 08.11.2019